

23 Νοεμβρίου 2014

Η πολεμική του Ντοστογιέφσκι

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Σε κάθε περίπτωση, αφού η ρωσική κουλτούρα έχει τώρα γίνει κομμάτι του ευρωπαϊκού πολιτισμού συνολικά, είναι φυσικό οι Ρώσοι συγγραφείς να αντλούν ελεύθερα από τους κοινούς θησαυρούς του «ιστορικού και του παγκοσμίως ανθρώπινου».

Επιπλέον, ένας σύγχρονος συγγραφέας μπορεί να χρησιμοποιήσει το παρελθόν για να εκφράσει τα περισσότερα φλέγοντα ζητήματα του παρόντος – ένα σημείο που ο Ντοστογιέφσκι επεξηγεί με μία εξαιρετική ανάλυση του ποιήματος «Diana», γραμμένο από τον ποιητή Α. Α. Φετ. Αυτό το λεπτά σμιλεμένο έργο, με αρκετά παρνασσιστική αίσθηση, περιγράφει μία στιγμή απογοητευτικής προσμονής: ο ποιητής ξαφνικά φαντάζεται ότι ένα άγαλμα της θεάς Αρτέμιδος θα ζωντανέψει και θα κατέβει από το βάθρο για να περπατήσει στους δρόμους της Ρώμης. Αλλά, αλίμονο! «το άψυχο μάρμαρο/ άστραφτε από λευκότητα μπροστά μου με ασύγκριτη ομορφιά».

Ο Ντοστογιέφσκι ερμηνεύει το ποίημα, ειδικά τους δύο τελευταίους στίχους, σαν «μία παθιασμένη έκκληση, μία προσευχή μπροστά στην τελειότητα της παρελθούσης ομορφιάς, και μία κρυμμένη εσωτερική νοσταλγία για την ίδια την τελειότητα που αναζητεί η ψυχή, αλλά που πρέπει να αναζητεί για πολύ καιρό, ενώ συνεχίζει να βασανίζεται με ωδίνες προτού να την βρει». Η «κρυμμένη εσωτερική νοσταλγία» που βλέπει ο Ντοστογιέφσκι σ' αυτό το κείμενο, είναι σίγουρα μία λαχτάρα για μία νέα θεογονία, μία καινούργια θέαση του ιερού που θα ερχόταν να αντικαταστήσει το όμορφο, αν και άψυχο, παγανιστικό είδωλο· είναι λαχτάρα για την γέννηση του Χριστού, για τον Θεάνθρωπο ο οποίος πράγματι ήταν να περπατήσει στην γη κάποια μέρα και ν' αντικαταστήσει την ακίνητη και απόμακρη ρωμαϊκή θεά. Και, αφού ο Ντοστογιέφσκι περιγράφει τα χρόνια του ως «(ενν. χρόνια) μόχθου, αγώνα, αβεβαιότητας και πίστης (επειδή τα χρόνια μας είναι χρόνια πίστης)», ερμηνεύει το ποίημα του Φετ ως ένα (ενν. ποίημα) που εκφράζει το πιο άμεσο των συγχρόνων θεμάτων[9].

Αυτές οι σκέψεις πάνω στην τέχνη καταλήγουν σε μία πρόταση που, όπως πιστεύει ο Ντοστογιέφσκι, επιλύει την αντιπαράθεση μεταξύ των δύο εδραιωμένων παρεξηγήσεων, και την οποία αποτυπώνει σε μία ξεχωριστή παράγραφο με πλάγιους χαρακτήρες: «Η τέχνη είναι πάντοτε πραγματική και αληθινή· δεν έχει ποτέ υπάρξει με άλλη μορφή, και, το πιο σημαντικό, δεν μπορεί να υπάρξει με κάποια άλλη μορφή». Αυτή η αντίληψη είχε αρχικά εκφραστεί στην ρωσική (λογοτεχνική) κριτική από τον Β. Μάϊκωφ, τον στενό φίλο του Ντοστογιέφσκι κατά την δεκαετία του 1840· και τώρα την επαναλαμβάνει ως ακρογωνιαίο λίθο της δικής της θεωρίας. Εάν μερικές φορές φαίνεται ότι η τέχνη αποκλίνει από την πραγματικότητα και δεν είναι «χρήσιμη», αυτό συμβαίνει μόνον επειδή δεν

γνωρίζουμε ακόμα όλους τους τρόπους με τους οποίους υπηρετεί η τέχνη την ανθρωπότητα και επειδή επικεντρωνόμαστε, ακόμα και για τους πιο αξιέπαινους λόγους, υπερβολικά στενά στο άμεσο και κοινό καλό. Βεβαίως, μερικές φορές και οι ίδιοι οι καλλιτέχνες παρεκκλίνουν από τον σωστό δρόμο, και σ' αυτές τις περιπτώσεις οι προσπάθειες του Ντοστογιέφσκι και των ομοϊδεατών του να τους επαναφέρουν στην τάξη είναι αρκετά θεμιτές.

Όλες οι προσπάθειες αυτού του είδους να κατευθύνουν την τέχνη είναι σε κάθε περίπτωση προδιαγεγραμμένα μάταιες· κανείς αληθινός καλλιτέχνης δεν θα υπακούσει σ' αυτές, ενώ η τέχνη θα «ακολουθήσει τον δρόμο της», ανεξάρτητα από κάθε προσπάθεια να χαλιναγωγηθούν τα δημιουργικές τάσεις της. Τέτοιες προσπάθειες βασίζονται στην απόλυτη παρερμηνεία της φύσης της τέχνης, η οποία πάντοτε ανταποκρινόταν, και ποτέ δεν διαχώρισε τον εαυτό της, από τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα του ανθρώπου. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο Ντοστογιέφσκι υπερασπίζεται την ελευθερία της τέχνης, όχι επειδή απορρίπτει το κριτήριο της «χρησιμότητας», αλλά ακριβώς με την βεβαιότητα ότι όσο περισσότερο ελεύθερη θα είναι η τέχνη στην εξέλιξή της, τόσο πιο χρήσιμη θα είναι για τα συμφέροντα της ανθρωπότητας». Για άλλη μία φορά διατυπώνει μία εντελώς πρωτότυπη θέση, επιχειρηματολογώντας υπέρ και της ελευθερίας αλλά και της χρησιμότητας της τέχνης, αλλά – το πιο σημαντικό απ' όλα – ορίζοντας αυτήν την «χρησιμότητα» ως προς τον αιώνιο αγώνα του ανθρώπου να ενσωματώσει στην ζωή του την έμπνευση ενός υπερφυσικού θρησκευτικού ιδεώδους.

Αυτή η κρίσιμη πτυχή του επιχειρήματος του Ντοστογιέφσκι είναι θεμελιώδους σπουδαιότητας για την κατανόηση της δικής του άποψης περί της ζωής έτσι όπως αυτή εξελισσόταν. Είναι σημαντικό, για παράδειγμα, ότι οι περιπτώσεις συνετής και υγιούς ομορφιάς τις οποίες αναφέρει – η Ιλιάδα, Ο Απόλλωνας

Σημείωση: το παρόν άρθρο αποτελεί το τέταρτο – και τελευταίο – μέρος κειμένου του *Joseph Frank*, αφιερωμένου στον Φιόντορ Ντοστογιέφσκι, με τίτλο “*Η αισθητική του υπερβατικού*”, που μετέφρασε και απέδωσε στα ελληνικά ο δρ. Φιλοσοφίας, Δημήτρης Μπαλτάς